



# جامعه‌شناسی فوتبال در بافتی جهانی

جیم کله‌لند  
مترجم: حمید پورنگ

## هُوَ الْمَعْرُوفُ

---



**جامعه‌شناسی فوتبال  
در بافتی جهانی**

**جیم کله لند**

**ترجمه  
حمید پورنگ**



- سرشناسه : Cleland, Jamie جیم کله‌لند،
- عنوان و نام پدیدآور : جامعه‌شناسی فوتبال در بافتی جهانی / نویسنده جیم کله‌لند ؛ مترجم حمید پورنگ.
- مشخصات نشر : تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۷.
- مشخصات ظاهری : ۳۸۱ص.
- فروست : فرهنگ و جامعه.
- شابک : ۲۸۰۰۰۰ ریال: ۰-۱۴۲-۴۵۲-۶۰۰-۹۷۸
- وضعیت فهرست نویسی : فیبا
- یادداشت : عنوان اصلی: A sociology of football in a global context, 2015.
- موضوع : فوتبال -- جنبه‌های اجتماعی Soccer -- Social aspects
- شناسه افزوده : پورنگ، حمید، ۱۳۵۴ -
- شناسه افزوده : پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
- شناسه افزوده : Institute for Research of Culture, Art and Communication
- رده بندی کنگره : ۱۳۹۷ ک۸ ج۲ / ۹ / GV۹۴۳
- رده بندی دیویی : ۷۹۶ / ۳۳۴
- شماره کتابشناسی ملی : ۵۲۲۰۸۷۴

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات  
عنوان: جامعه‌شناسی فوتبال در بافتی جهانی  
نویسنده: جیم کله‌لند  
مترجم: حمید پورنگ



ویراستار: محبوبه یوسفی مقدم  
طراح جلد و صفحه‌آرا: حسین آذری  
نوبت چاپ: اول - تابستان ۱۳۹۷  
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه  
قیمت: ۲۸۰۰۰۰ ریال  
شابک: ۲۸۰۰۰۰ ریال: ۰-۱۴۲-۴۵۲-۶۰۰-۹۷۸

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.  
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پابین‌تراز میدان ولی‌عصر(عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات  
صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@nicac.ac.ir

## فرهنگ و جامعه



## فهرست مطالب

---

پیشگفتار مترجم ..... ۳

مقدمه ..... ۷

### فصل اول: فوتبال در بافت

صنعت گرایی، شهرنشینی و اشاعه جهانی فوتبال در آینه تاریخ ..... ۲۷

### فصل دوم: خشونت و پرخاشگری

آیا فوتبال همیشه با خشونت همراه بوده است؟ ..... ۵۵

### فصل سوم: تغییرات بازی جهانی

فیفا و اداره فوتبال ..... ۸۹

### فصل چهارم: نژاد

نژادپرستی و سفیدی ..... ۱۲۷

### فصل پنجم: جنسیت

آیا فرهنگ فوتبال در حال تغییر است؟ ..... ۱۵۹



### فصل ششم: رسانه و حمایت‌های مالی

روپرت مرداخ و انقلاب مالی فوتبال ..... ۱۹۵

### فصل هفتم: هواداری در فوتبال

تغییر ماهیت هواداران فوتبال ..... ۲۳۱

### فصل هشتم: فوتبال سلبریتی

تبدیل بازیکنان از قهرمانان محلی به فوق‌ستاره‌هایی جهانی ..... ۲۶۳

### فصل نهم: بازی جهانی

توسعه لیگ‌های ملی فوتبال در سراسر جهان ..... ۲۹۳

منابع ..... ۳۲۵

نمایه ..... ۳۵۵

## ◦ جامعه‌شناسی فوتبال در بافتی جهانی

امروزه فوتبال ورزشی جهانی است که میلیون‌ها نفر در سراسر جهان به طرق گوناگون آن را دنبال می‌کنند. این ورزش در کل تاریخ خود، به همان اندازه که میانجی پیوند اجتماعی، اتحاد، تهییج و انسجام بوده، عامل گسستگی، طرد و تبعیض نیز بوده است. کتاب «جامعه‌شناسی فوتبال در بافتی جهانی»، پیچیدگی‌های تاریخی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این بازی را در اروپا، آفریقا، اقیانوسیه، آسیا و آمریکای شمالی و جنوبی تبیین می‌کند. کتاب از طریق رهیافتی موضوع‌محور، پیشرفت‌های اصلی و مباحث جامعه‌شناختی را در فوتبال تحلیل می‌کند و به این موضوعات می‌پردازد: تاریخ فوتبال و اشاعه جهانی آن؛ نقش خشونت؛ فیفا و اداره فوتبال دنیا؛ نژاد، نژادپرستی و سفیدی؛ جنسیت؛ تغییر ماهیت هواداران؛ رسانه و انقلاب مالی در فوتبال؛ تبدیل بازیکنان به سلبریتی‌هایی جهانی، و رشد لیگ‌های جهانی در سراسر جهان. با استفاده از مثال‌های متنوع از سراسر دنیا،

هر فصل، تغییرات متفاوت فرهنگی و اجتماعی را به‌ویژه از دهه ۱۹۹۰ نشان می‌دهد؛ دهه‌ای که در آن روابط فوتبال با رسانه‌های جمعی و سایر شبکه‌های فراملی اهمیت یافت و به‌لحاظ مالی سودآور شد.

**جیم کله‌لند** مدرس دپارتمان علوم اجتماعی در دانشگاه لوبوروی انگلستان است.

## پیشگفتار مترجم

وقتی در مسابقه برگشت مرحله یک هشتم نهایی لیگ قهرمانان اروپا، سرخیو روبرتو بازیکن تیم بارسلونا در دقیقه ۹۵ گل ششم و پیروزی بخش تیمش را وارد دروازه پاری سن ژرمن کرد، عادل فردوسی پور گزارشگر بازی با هیجان زایدالوصفی فریاد زد «چیه این فوتبال اصلاً مگه میشه فوتبال اینقدر زیبا باشه». و برآستی مگر می شود ورزشی زیباتر و هیجان انگیزتر از فوتبال سراغ گرفت؟ اگر جامعه‌شناسی را به معنایی کلی علم مطالعه پدیده‌های اجتماعی تعریف کنیم، می توان گفت که فوتبال یکی از مهمترین پدیده‌های اجتماعی و حتی فرهنگی سیاسی و اقتصادی در قرن بیستم و همینطور در قرن بیست و یکم است که جامعه‌شناسی مطالعه آنرا بسیار دیر آغاز کرد. با اینکه شکل گیری فوتبال مدرن به قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم برمی گردد یعنی همان دوره‌ای که جامعه‌شناسی کم کم در حال رشد و بالندگی بود اما نگاهی به آثار بزرگان این حوزه نشان می دهد که هیچ یک به این پدیده از منظری جامعه‌شناختی التفاتی نداشته‌اند و حتی

در ادوار بعدی و به‌رغم شروع برگزاری مسابقات جام جهانی در ۱۹۳۰ و استقبال انبوه تماشاگران، باز هم نشانی از توجه به فوتبال در آثار اندیشمندان علوم اجتماعی آن زمان دیده نمی‌شود. شاید بتوان گفت این غفلت و نادیده‌انگاری از سر عمد بوده است زیرا تا مدت‌ها فوتبال تفریح و سرگرمی عاری از تمدن و توام با خشونت اقشار و طبقات کارگری و فرودست جامعه تلقی می‌شد که برای جامعه‌شناسی و جامعه‌شناسان برج‌عاج‌نشین که عمدتاً روی تحولات کلان‌مقیاس جوامع (بویژه جوامع مدرن) و فهم کنش‌های انسان متمدن اروپایی متمرکز بودند، ارزش مطالعاتی نداشت. از بین جامعه‌شناسان صاحب‌نام می‌توان نوربرت الیاس را استثناء دانست که در اواخر دوران حرفه‌اش به همراه دانیسگ صرفاً پدیده هولیگان‌سیسم در فوتبال را بر مبنای رهیافت آرایشی خود تبیین کرد.

اما در دهه‌های اخیر خصوصاً از دهه ۱۹۸۰ به بعد، مقوله فوتبال مورد توجه جدی جامعه‌شناسان و اصحاب علوم اجتماعی قرار گرفته و آثار و پژوهش‌های متعددی در این زمینه چاپ و منتشر شده است. کتاب جامعه‌شناسی فوتبال در بافتی جهانی که در سال ۲۰۱۵ انتشار یافت، یکی از همین آثار است که از منظری جامعه‌شناختی به تحلیل این ورزش و ارتباط آن با سایر پدیده‌های اجتماعی فرهنگی امروز می‌پردازد. یکی از نقاط قوت کتاب این است که بدون اینکه خود را محدود به نظریه یا نظریه‌هایی خاص کند، متناسب با حوزه‌های مورد بررسی از نظریه‌های جامعه‌شناختی استفاده به‌جا می‌کند. اینگونه است که در این کتاب هم ردپای باومن و بوردیو را می‌بینیم و هم نشانه‌هایی از آراء نظری نوربرت الیاس و مانوئل کاستلز. علاوه بر این، هر کجا لازم بوده به ویژه در بحث نژادپرستی در فوتبال

امروز، از یافته‌های تجربی و مطالعات میدانی نیز بهره می‌گیرد و همین مساله به روشن‌تر شدن مباحث کمک کرده است. حوزه‌های مورد مطالعه در کتاب متنوع است و همانطور که نویسنده در مقدمه ذکر می‌کند، با بهره‌گیری از مدل پنج‌مرحله‌ای جولیانوتی و رابرتسون، هر یک از بخش‌های کتاب به شکلی تنظیم شده که علاوه بر سیر تاریخی، سایر ابعاد اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی این ورزش در مقیاسی جهانی مورد بحث و کنکاش قرار گیرد. با پیگیری این بخش‌هاست که در پایان به قول خود نویسنده درمی‌یابیم که این ورزش در کل تاریخ خود، به همان اندازه که میانجی پیوند اجتماعی، اتحاد، تهییج و انسجام به شمار می‌رود به همان میزان نیز عاملی بوده است برای گسستگی، طرد و تبعیض.

یکی از مهمترین ایرادهای کتاب، نپرداختن به فوتبال به ما هو فوتبال است یعنی بررسی ماهیت فوتبال و ویژگی‌های خاص و ساختار معنایی آن که این ورزش را اینگونه ممتاز و بی‌رقیب ساخته‌اند. اگر نویسنده فصل مجزایی را به این مهم اختصاص می‌داد و تمایز معنایی و نمادین این ورزش را با سایر ورزش‌ها واکاوی می‌کرد، شاید ورود به مباحث کتاب برای خواننده جذاب‌تر می‌شد. در اینجا مجال آن نیست که در این رابطه قلمفرسایی کرد و برای مطالعه بیشتر باید به سراغ منابعی دیگر رفت، اما ذکر این نکته کفایت می‌کند که در میان ورزش‌های گوناگون، فوتبال ویژگی‌های خاصی دارد که آن را به جذاب‌ترین و پرطرفدارترین ورزش دنیا تبدیل کرده است. فوتبال امروزه

---

۱. برای مطالعه چنین مباحثی، خوانندگان را ارجاع می‌دهم به کتاب فوتبال و فلسفه؛ ذهن زیبا بازی زیبا نوشته‌شد ریچاردز و ترجمه عیسی عظیمی و نیز مصاحبه جذاب دکتر رضا داوری دربارۀ فوتبال در این آدرس: [www.asriran.com/fa/news/505446](http://www.asriran.com/fa/news/505446)

دیگر به عنوان ورزش صرف با اهداف تفریحی و فرهنگی تلقی نمی‌شود، بلکه صنعت و پدیده‌ای با کارکردهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است. فوتبال به علت گسترش زیاد آن در سطح جهان به شکل حرفه‌ای با نظام و ساختار روابط اجتماعی خاص درآمده است. تعادل و هماهنگی میان عناصر درونی این ساختار، به بروز کارکردهای مثبت در این ورزش میانجامد. فوتبال علاوه بر کارکردهای مختلفی که دارد، واجد برخی ویژگی‌های منحصر به فرد است که آن را از سایر ورزش‌ها متمایز می‌کند. «برخی از ویژگی‌هایی که فوتبال را از سایر ورزش‌ها متمایز می‌سازد به اختصار می‌توان چنین برشمرد:

- فوتبال، ورزشی گروهی است که موفقیت آن به خلاقیت فردی و تعامل گروهی وابسته است؛

- فوتبال، ورزشی غیرابزاری است؛ بدین معنی که در آن، ابزارها توان بدنی و مهارت‌های بازیکنان را افزایش نمی‌دهند. مهارت‌ها و حرکت‌ها به خلاقیت بازیکنان بستگی دارد نه به کفش‌ها یا لباس‌هایشان؛

- فوتبال یگانه ورزش گروهی با توپ است که فقط با پا انجام می‌شود. ورزش‌هایی نظیر راگبی نیز ممکن است با پا انجام گیرند اما در آنها استفاده از دست نیز مجاز است. با توجه به ساختار اندامی انسان‌ها، انجام حرکات با دست‌ها بسیار آسانتر از پاهاست لذا مهارت‌هایی که با پا انجام می‌گیرند، بیشتر مورد توجه هستند؛

- فوتبال، ورزشی بسته میدان و زمان است؛ یعنی در میدانی (استادیوم) با فضای محدود انجام می‌شود. برخلاف ورزش‌هایی نظیر والیبال که در آنها زمان مطرح نیست و رسیدن به حد نصاب امتیاز اهمیت دارد، فوتبال در يك زمان ۹۰ دقیقه‌ای برگزار می‌شود، لذا دارای زمان محدود و مشخص است؛

- فوتبال، ورزشی کم‌امتیاز است؛ یعنی در مسابقه فوتبال امکان رد و

بدل شدن گل‌های فراوان به ندرت رخ می‌دهد. در حالی که در ورزش‌های دروازه‌دار نظیر هندبال و واترپلو تعداد گل‌ها بسیار بیشتر از فوتبال است. همین کم‌شمار بودن گل‌ها در فوتبال سبب می‌شود در هر لحظه که امکان دستیابی به گل وجود داشته باشد، هیجان زیادی در بین تماشاگران پدید آید بنابراین می‌توان گفت تماشاگران ۹۰ دقیقه و حتی در مواردی، بیشتر از این زمان دست‌خوش هیجان و اضطراب می‌گردند<sup>۱</sup>.

علاوه بر این، نقصان دیگر کتاب به نظر من به فصل پایانی آن برمی‌گردد. در این فصل و به هنگام صحبت از فوتبال آسیا، هیچ اشاره‌ای به ایران و فوتبال این کشور نشده است. نویسنده به کشورهایی مانند چین، ژاپن، کره جنوبی و حتی هند و قطر می‌پردازد اما به ایران که فوتبال آن از قدمت و نیز هواداران پرشمار برخوردار است و به‌علاوه تجربه حضور در چند دوره جام جهانی را دارد، هیچ اشاره‌ای نمی‌کند.<sup>۲</sup>

با این همه، کتاب پیش رو برای همه علاقه‌مندان به فوتبال بویژه کسانی که فوتبال را با نگاهی آکادمیک دنبال می‌کنند، بسیار مفید و راهگشا خواهد بود. بر خود لازم می‌دانم از زحمات آقای دکتر محمد سلگی رئیس محترم پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات و نیز آقای دکتر محمد روزخوش و همکاران محترم ایشان به‌ویژه سرکار خانم تاج‌مهر در پژوهشگاه دین و فرهنگ پژوهشگاه که با پیگیری‌ها و نظرات سازنده‌شان امکان ترجمه این کتاب را ممکن ساختند، تشکر کنم.

در پایان ترجمه کتاب را به همه علاقه‌مندان و شیفتگان فوتبال تقدیم می‌کنم.

---

۱. عنبری، موسی (۱۳۷۷)، بررسی خشونت‌گرایی در بین تماشاگران فوتبال، طرح پژوهشی به سفارش معاونت اجتماعی ناجا

۲. درباره فوتبال ایران می‌توان به کتاب روزی روزگاری فوتبال نوشته دکتر حمیدرضا صدر مراجعه کرد.





## مقدمه

---

با توجه به برآورد مشارکت مستقیم ۲۵۶ میلیون نفر در سراسر جهان که اغلب در یکی از یک میلیون و هفتصد هزار تیم‌های فوتبال موجود بازی می‌کنند و نیز با برآورد یک میلیارد نفری که به طرق گوناگون نظیر پیگیری مسابقات فوتبال، تماشای مسابقات از تلویزیون یا صرف داشتن علاقه‌کلی با این ورزش سروکار دارند، باید گفت که فوتبال، بازی جهانی مسلطی شده است (فیفا، ۲۰۰۷) (۱). در عرصه جهانی، فقط بازی‌های المپیک تابستانی توان رقابت با فوتبال را دارد و اگر در نظر داشته باشیم که مسابقات المپیک شامل ۴۱ ورزش می‌شود، به اهمیت اجتماعی و فرهنگی فوتبال پی می‌بریم. با توجه به چنین آمارهایی، بیش از ۲۰۰ کشور تلاش می‌کنند یکی از ۳۲ تیم حاضر در جام جهانی<sup>۱</sup> باشند: مجموعاً ۳۰ میلیارد نفر بازی‌های جام جهانی ۲۰۰۶ در آلمان را تماشا کردند (کلین، ۲۰۰۸) و طبق یک برآورد حدود ۷۰۰ میلیون نفر در سطح جهان، تماشاگر فینال جام جهانی

---

۱. طبق آخرین تصمیم فیفا، مقرر شده است که از جام جهانی ۲۰۲۶، تعداد تیم‌ها به ۴۸ تیم افزایش پیدا کند. م

۲۰۱۰ آفریقای جنوبی بودند (روکسبرو و جونز، ۲۰۱۰) (۲). هرچند جهانی شدن ارتباطی تاریخی دارد، اما از دهه ۱۹۹۰ سرعت چشمگیر جهانی شدن در حوزه فوتبال، این ورزش را کاملاً دگرگون ساخته و نوعی پیوند جهانی و آگاهی فزاینده از جهان به مثابه مکانی واحد را شکل داده است (رابرتسون، ۱۹۹۲). فوتبال، مبدل به تجارتی جهانی شده که بر شرکت‌های سهامی فراملی و توسعه برند متکی است و امروزه نه تنها بسیاری از سازمان‌های تجاری بلکه باشگاه‌های مهم و تراز اول نیز در این زمینه فعال هستند. ماهیت نئولیبرالی فوتبال از دهه ۱۹۹۰ به این سو و نیز عواملی همچون تلویزیون ماهواره‌ای و پخش فوتبال داخلی، قاره‌ای و بین‌المللی در سراسر جهان، به روند تجاری شدن فوتبال کمک کرده است. به گفته کاستلز (۲۰۰۰)، باگسترش «جامعه شبکه‌ای» ارتباطات جمعی، امکان شکل‌گیری روابط جدید در مقیاسی جهانی فراهم شده است. جولیانوتی<sup>۱</sup> (۱۹۰:۲۰۰۵a) تحلیل کاستلز از فرایندهای اجتماعی جهانی شدن را بر حسب موارد زیر مشخص می‌کند:

ظهور وابستگی‌های متقابل جهانی بین افراد، گروه‌ها و جوامع؛ رشد نقل و انتقال جهانی افراد، کالاها، تصاویر و ایده‌ها؛ افزایش روابط فراملی بین دولت‌ها، شرکت‌ها و سازمان‌های غیردولتی، و افزایش آگاهی عمومی درباره پیوندهای جهانی، منافع مشترک، ذائقه‌ها، ارزش‌ها و دورنماها در کل حوزه‌های گوناگون بشری.

همان‌طور که در این کتاب نشان می‌دهم، فوتبال مرزهای اجتماعی، فرهنگی، دینی، جغرافیایی و سیاسی را درمی‌نوردد.

این ورزش همان قدر که برای پیوند اجتماعی، اتحاد، تهییج و انسجام به کار می‌آید، به همان اندازه نیز احتمال می‌رود عاملی باشد برای تفرقه، طرد و تبعیض. به لحاظ تاریخی، فوتبال عمدتاً در اروپا و آمریکای جنوبی محبوبیت یافت اما امروزه در آمریکای شمالی، آسیا، اقیانوسیه و آفریقا نیز اهمیت بسیاری پیدا کرده است. این اشاعه جهانی، امکان ساخت هویت‌های فردی، محلی و ملی را بر مبنای کردار اجتماعی و فرهنگی روزمره فراهم می‌سازد؛ فرایندی که امروزه، رسانه‌های اجتماعی به کمک آن آمده‌اند تا اهمیت فوتبال را برای میلیون‌ها نفر بازتاب دهند. با اینکه فوتبال محبوب‌ترین ورزش هر کشور نیست، اما شمار فراینده‌ای از کشورها (از جمله برزیل، روسیه، هند و چین) از قدرت فوتبال برای مقاصد اجتماعی- فرهنگی، سیاسی و اقتصادی استفاده می‌کنند، مثلاً از طریق کسب میزبانی مسابقات چندجانبه مهمی مانند جام جهانی.

از نظر جولیانوتی و رابرتسون (۲۰۰۹)، درهم‌تنیدگی فراملی فوتبال، برخی کشمکش‌های بسیار پیچیده و موازنه‌های قدرت را موجب شده که خود نیازمند بررسی بیشتر است. در اینجا برای مثال می‌توان به چنین مواردی اشاره کرد: نابرابری زیاد بین باشگاه‌های ثروتمند و باشگاه‌های فقیر در لیگ‌های ملی؛ نقش زنان و دیگر گروه‌های طردشده؛ نقش هواداران؛ تضعیف روابط بین مسابقات فوتبال در سطح بین‌المللی و تیم‌های باشگاهی بزرگتر؛ سرمایه‌گذاری‌های فردی، گروه‌ها و شرکت‌های فراملی، و چالش واگذاری میزبانی پیاپی جام جهانی به برزیل، روسیه و قطر در یک چشم‌انداز سیاسی و اقتصادی در حال تغییر.

با توجه به رشد فوتبال، کتب و نشریات خاصی حول قاره‌های مورد مطالعه و پیشرفت‌های فوتبال انتشار یافته‌اند.

برای مثال، کتاب *ویراستهٔ میلر<sup>۱</sup> و کرولی<sup>۲</sup>* (۲۰۰۷) با عنوان «فوتبال در آمریکای جنوبی و شمالی: فوتبول، فیوتبول، ساکر»<sup>۳</sup>، تحلیلی اجتماعی-تاریخی از فوتبال در آمریکای جنوبی و شمالی ارائه می‌دهد، درحالی‌که کتاب *داربی<sup>۴</sup>* (۲۰۰۲) با عنوان «آفریقا، فوتبال و فیفا: سیاست‌ها، استعمارگرایی و مقاومت» و کتاب *ویراستهٔ بولسمان<sup>۵</sup> و آلگی<sup>۶</sup>* (۲۰۰۲) با عنوان «آفریقای جنوبی و بازی جهانی: فوتبال، آپارتاید و فراسوی آن»، اهمیت فوتبال را در آفریقا می‌رسانند. نشریات خاصی که به فوتبال آسیا و رشد فوتبال زنان می‌پردازند، نقش مهمی در کمک به شناخت پیشرفت فوتبال دارند.

### خطوط کلی کتاب

برای کمک به تبیین اشاعهٔ جهانی فوتبال و نشان دادن دگرگونی‌هایی که این ورزش از سر گذرانده است، مدل پنج مرحله‌ای (در گسترهٔ زمانی ۱۵۰۰ تا اوایل سال ۲۰۰۰) جولیانوتی و رابرتسون (۲۰۰۹: ۲۹-۵) ساختار مفیدی برای ارزیابی زمینه‌های تاریخی و امروزی موضوعات خاص هریک از فصول کتاب پیش‌رو به‌دست می‌دهد (۳). فصل ۱، دو مرحلهٔ اول را شامل می‌شود درحالی‌که تمرکز فصول ۲ تا ۹ بر مراحل سه تا پنج (به‌ویژه از دههٔ ۱۹۸۰ به‌بعد، که فوتبال دگرگونی جهانی سریعی را شاهد بود) است تا تغییرات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی را در فوتبال امروز تبیین کنند:

- 
1. Miller
  2. Crolley
  3. Football in the Americas: Futbol, Futebol, Soccer
  4. Darby
  5. Bolsmann
  6. Alegi

۱. مرحله جنینی<sup>۱</sup> (از دوره پیشاتاریخ این بازی تا اوایل قرن نوزدهم). این مرحله به شکل گیری فوتبال «مردمی» و ممنوعیت آن از سوی حاکمان اشاره دارد. آنها به بهانه‌های مختلف می‌کوشیدند فوتبال را ممنوع کنند زیرا بازی‌هایی از این نوع را تهدیدی برای نظم عمومی می‌دانستند (برخی مواقع این بازی‌ها با خشونت همراه می‌شدند و با فجایعی پایان می‌گرفتند). اما به تدریج حاکمان انعطاف نشان دادند و با اینکه تا حد زیادی فوتبال بدون ساختار باقی ماند، اما رشد شهرنشینی و صنعتی شدن در قرن نوزدهم به محبوبیت آن کمک کرد.

۲. مرحله آغازین<sup>۲</sup> (از اوایل قرن نوزدهم تا دهه ۱۸۷۰). نمایانگر محبوبیت روزافزون بازی فوتبال در دبیرستان‌های شبانه‌روزی و نظام‌های دانشگاهی انگلستان و همچنین در بین شماری از کلوپ‌های طبقه کارگر است. اما این بازی فاقد هر نوع مقررات نظام‌مند بود که در نهایت با تأسیس اتحادیه فوتبال<sup>۳</sup> در ۱۸۶۳، قواعدی برای آن تدوین شد و با برگزاری اف.ای.کپ در ۱۸۷۱-۷۲ و نیز اولین مسابقه بین‌المللی بین انگلستان و اسکاتلند در ۱۸۷۲، فوتبال شکل رقابتی تری به خود گرفت.

۳. مرحله خیز<sup>۴</sup> (از دهه ۱۸۷۰ تا دهه ۱۹۲۰) که نحوه اشاعه فوتبال و سبک‌های خاص این بازی در سراسر اروپا، آمریکای جنوبی و بخش‌هایی از اقیانوسیه، آفریقا، آسیا و آمریکای شمالی را روشن می‌سازد. این محبوبیت فزاینده نتایجی در پی داشت از جمله: تأسیس اتحادیه ملل داخلی<sup>۵</sup> در بریتانیا (شامل کشورهای انگلستان،

1. germinal

2. incipient

3. Football Association

4. take-off

5. Home Nations

ولز، اسکاتلند و ایرلند)؛ تأسیس اتحادیه‌های ملی؛ شکل‌گیری لیگ‌های داخلی و نیز ساخت استادیوم در سراسر جهان، تا در دوران رشد پوشش اخبار روزنامه‌ای، مکانی باشد برای حضور هوادارانی که می‌خواستند «قهرمانان» محلی را از نزدیک ببینند. این علاقه جهانی، پایه‌گذار فیفا در ۱۹۰۴ شد که در نقش هیئت حاکمه جهانی فوتبال، به دنبال ایجاد بعد بین‌المللی رقابت‌های فوتبال و رای آنچه که در بازی‌های المپیک اتفاق می‌افتد، بود (المپیک مدرن در ۱۸۹۶ آغاز شد). مرحله «خیز» همچنین شامل این موارد می‌شود: اهمیت نژادپرستی در بخش‌هایی از آمریکای جنوبی و حضور فوتبال زنان در شماری از کشورها.

۴. مرحله تلاش برای هژمونی<sup>۱</sup> (از اواسط دهه ۱۹۲۰ تا اواخر دهه ۱۹۶۰). در این مرحله و به دنبال برگزاری اولین دوره بازی‌های جام جهانی در اروگوئه در ۱۹۳۰، شاهد رشد این بازی جهانی هستیم که نتایج آن عبارت بود از: شکل‌گیری کنفدراسیون‌های قاره‌ای نظیر اتحادیه فوتبال اروپا (یوفا) و کنفدراسیون فوتبال آفریقا و نیز رقابت‌های قاره‌ای در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰، نظیر اولین جام باشگاه‌های اروپایی در ۱۹۵۵. علاوه بر این، از دیگر ویژگی‌های این مرحله می‌توان به چنین مواردی اشاره کرد: ۱. افزایش تنش سیاسی ناشی از تضادهای موجود در سراسر جهان ۲. کشمکش‌های سیاسی در بین اعضای ربه‌افزایش فیفا ۳. رشد محبوبیت فوتبال با کمک تلویزیون (پوشش خبری رادیویی فوتبال از اواخر دهه ۱۹۲۰ وجود داشت) و ۴. تغییر رویه جذب بازیکن با منسوخ‌شدن قانون تعیین سقف دستمزد در انگلستان در ۱۹۶۱. با منسوخ‌شدن چنین قانونی، بازیکنان برجسته‌ای که توانایی بالایی داشتند پول بیشتری به دست آوردند و برخی از

1. struggle for hegemony

آنها (نظیر جورج بست) به دلیل توجه‌ای گسترده که خارج از زمین فوتبال به آنها می‌شد، کم‌کم در نقش سلبریتی به شهرت رسیدند. این مرحله خاص همچنین به واسطه دو عامل دیگر شایان توجه است: تهدید روبه‌رشد هولیگانیزم<sup>۱</sup> و سرکوب فوتبال زنان در کل.

۵. مرحله بلاتکلیفی<sup>۲</sup> (از اواخر دهه ۶۰ تا اوایل دهه ۲۰۰۰).  
این مرحله با شماری از تغییرات چشمگیر شروع شد که تأثیری مهم بر جنبه‌های امروزی تر فوتبال داشتند. برای مثال، بعد از انتصاب ژائو هاوه‌لانژ به ریاست فیفا در ۱۹۷۴ و در نتیجه گسترش فیفا و آغاز روابطش با شرکت‌های فراملی مشهور نظیر کوکاکولا و آدیداس، فوتبال جهان تغییری چشمگیر را شاهد بود. در این مرحله همچنین شاهد افول «فوردیسم» (بر اساس رهیافت فوردیسم، که با تولید انبوه و مصرف فزاینده همسو بود، کارگران وظایف یکنواختی را در خط تولید برعهده داشتند) و افزایش استخدام کارکنان یقه‌سفید هستیم که این مسئله طبقات کارگر صنعتی را کاهش داد و همزمان با تضعیف ساختارهای اجتماعی، زمینه‌ای فراهم آمد تا هویت‌های اجتماعی و فرهنگی سیال‌تر شوند. در دوره رشد فرهنگ مصرفی، وسایل ارتباط جمعی در حال توسعه (به‌طور خاص تلویزیون ماهواره‌ای و اینترنت) به شناخته‌شدن لیگ‌های داخلی (عمدتاً آنهایی که در اروپا بودند) در سطح جهان کمک کردند و علاوه بر این با پوشش خبری و شرح بازی‌های برگزار شده مطابق سلیقه کلی مصرف‌کنندگان [فوتبال دوستان]، باعث شدند که بازیکنان بیشتری در جایگاه سلبریتی قرار گیرند. همچنین در این مرحله با افزایش عملگرایی

---

1. hooliganism

2. uncertainty



هواداران در سراسر جهان مواجه‌ایم که طیفی از جنبش‌های طرفداری را به راه انداختند که در نتیجه روابط بین باشگاه‌ها و هواداران شروع به تغییر کرد. فوتبال به‌شکلی فزاینده، کالایی شد (با کمک روش‌هایی نظیر حق پخش ماهواره‌ای، بلیط‌فروشی و هزینه‌های تبلیغاتی)، استادیوم‌های جدید ساخته شد و برخی باشگاه‌های خاص به دنبال آن بودند تا میزان سرمایه‌گذاری مالی را افزایش دهند و درآمد خود را به حداکثر برسانند. برای حل مسائل تبعیض‌آمیزی نظیر نژادپرستی، تبعیض جنسی و همچنین تداوم خشونت، تمهیدات مهمی اندیشیده شد و این آگاهی شکل گرفت که فوتبال قادر است در ایجاد توسعه اجتماعی و پیشگامی برای صلح، نقش بازی کند. در نهایت، نقش فزاینده کشورهای پیش‌گرفته یعنی برزیل، روسیه، هند و چین به همراه دیگر کشورهای به لحاظ اقتصادی بانفوذ نظیر قطر، ماهیت جهانی واقعی فوتبال را عیان می‌سازد و ابعاد قدرت این بازی جهانی را گسترش می‌دهد.

در کتاب‌هایی با مقیاس قاره‌ای نظیر کتاب پیش‌رو، همواره این احتمال معقول وجود دارد که نویسنده، مناطق یا کشورهای را نادیده بگیرد. کتابی نمی‌توان یافت که تمامی جنبه‌های فوتبال را بررسی یا فوتبال همه کشورهای را مطالعه کرده باشد. اما این کتاب در پی آن است که در موضوعات هر فصل، تا آنجا که ممکن است و فضا مجال می‌دهد، نگرشی جهانی و عام داشته باشد. محوریت اصلی هر فصل، فوتبال انگلستان و اروپاست که در ادامه، مثال‌هایی از فوتبال در سراسر جهان به کمک گرفته شده است. علی‌رغم اینکه کتاب، مشی تئوریک ندارد اما مناسب با حیطه هر فصل خاص، طیفی از دیدگاه‌های جامعه‌شناختی را به کار می‌گیرد. برای مثال، از دهه ۱۹۸۰ برای تبیین تغییراتی که

در اوایل مرحله «بلا تکلیفی» در کشورهای پیشرفته غربی پیش آمد، مباحثی در سطح دانشگاهی شکل گرفته که نتیجه آن توجه عالمانه به پسامدرنیته یا به قول برخی مدرنیته متأخر یا سیال است.

ورود پسامدرنیسم به پژوهش جامعه‌شناختی در دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰، بحث‌هایی کاملاً چالشی و بسیار مهم پیش کشید که با ظهور تکنولوژی‌های جدید، مصرف انبوه، افول کاریدی و در نتیجه شکل‌گیری طبقات و هویت‌های اجتماعی جدید و نیز افزایش مشاغل مربوط به طبقه متوسط همزمان بوده است. از نظر برخی جامعه‌شناسان (باومن، ۲۰۰۰؛ بک و بک-گرشیم، ۲۰۰۲؛ گیدنز، ۱۹۹۱؛ لش، ۱۹۹۴)، مدرنیته متأخر شیوه بهتری برای تبیین پیشرفت‌های فرهنگی و تکنولوژیکی است به طوری که این مفهوم تبیین می‌کند که چگونه تغییرات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی به درک بهتر بازاندیشی شخصی درباره مصرف منجر شده‌اند. برای توصیف درهم‌ریختگی مرزها و هویت‌های روشن، لش (۱۹۹۴) مفهوم «تمایزدایی»<sup>۱</sup> را به کار می‌گیرد تا شکاف فرهنگ والا (نظیر آنچه که در هنرهای نمایشی و ادبیات می‌بینیم) و فرهنگ پست (نظیر اشاره به فوتبال به منزله بازی طبقه کارگر) را برجسته سازد. باومن (۲۰۰۰) در تبیین این مسئله که امروزه طبقه و محلّیت، دیگر دال‌های هویت شخصی و انتخاب مصرف نیستند، اظهار می‌کند که چنین چیزی نمایانگر تغییر از مدرنیته استوار به مدرنیته سیال است که سیالیت فردی و تحرک زندگی اجتماعی را بهتر توصیف می‌کند.

هرچند این بحث را تأیید می‌کنم اما نگاهم در این کتاب بر نقل قول زیر از اینس<sup>۲</sup> (۲۰۰۳: ۸) صحنه می‌گذارد:

---

1. dedifferentiation

2. Innes

هرچند نظریه‌پردازان در خصوص عنوان قابل اطلاق به زندگی امروزی اختلاف نظر دارند، اما بسیاری از آنها با این نکته موافق‌اند که ما در دوره‌ای زندگی می‌کنیم که در خصوص برخی ساختارهای اجتماعی اصلی، مناسبات نهادی و سازمانی و شیوه‌های فهم کیستی و فهم جهان اطرافمان، دائماً تجدید نظرهای عمیقی صورت می‌گیرد.

### ساختار و محتوای فصول

فصل اول به ظهور فوتبال قبل از قرن نوزدهم می‌پردازد و نقش دبیرستان‌های شبانه‌روزی و نظام‌های دانشگاهی (به ویژه دانشگاه کمبریج) انگلستان را در تدوین قواعد رسمی فوتبال از طریق تأسیس اتحادیه فوتبال در ۱۸۶۳ نشان می‌دهد. همچنین رشد فوتبال این کشور را در دهه ۱۸۸۰ در متن تحولات اجتماعی می‌بیند؛ تحولاتی که برآمده از صنعتی شدن و شهرنشینی انبوه و نیز تأکید بر آموزش و علاقه فزاینده ناشی از توسعه رسانه‌های چاپی بودند. در ادامه، امپریالیسم به کمک فوتبال آمد تا در سراسر جهان اشاعه پیدا کند، در نتیجه، علاقه اجتماعی و فرهنگی میلیون‌ها نفر را در آغاز قرن بیستم به خود جلب کرد. بخش بعدی این فصل به ظهور فوتبال از اوایل تا اواسط قرن بیستم می‌پردازد که مقدمه‌ای است برای ورود به مباحث فصول بعدی کتاب (نظیر ظهور فوتبال بین‌المللی، تغییر دستمزد و کار بازیکنان و نیز اهمیت هواداران برای باشگاه‌های فوتبال). با توجه به اینکه فوتبال برای بازیکنان و هواداران پرخاشگری، عصبانیت، تهییج، شور و یأس شدید به همراه دارد، فصل دوم

مسئله پیچیده و چندبعدی خشونت و ارتباط آن با جنسیت، طبقه اجتماعی، نژاد و هویت ملی را بررسی می‌کند. هرچند خشونت از دیرباز با فوتبال عجین بوده است، اما از دهه ۱۹۶۰ بود که درخصوص هولیگان‌نيسم فوتبال و اینکه چگونه در مناطق گوناگون جهان نوعی هویت جمعی به مشخصه اصلی رفتار خشونت‌آمیز جوانان سفیدپوست و مردان طبقه کارگر تبدیل شده، نگاهی تئوریک شکل گرفت. بخش بعدی این فصل به برنامه‌های مقابله با هولیگان‌نيسم (نظیر دوربین‌های تلویزیونی مدار بسته، نظارت فراگیر و مجازات‌های شدید) می‌پردازد و قائل به آن است که به‌رغم شواهد آماری و دانشگاهی کاهش هولیگان‌نيسم در بخش‌هایی از جهان، این مسئله همچنان ویژگی بارز مسابقات امروزی در برخی مناطق است (از جمله در آمریکای جنوبی و بخش‌هایی از اروپا که جنبش‌های *اولترا*<sup>۱</sup> حضور دارند).

در فصل سوم، با تأمل درباره رشد فوتبال در سراسر جهان در پایان قرن نوزدهم، تاریخ فیفا را در مقام هیئت حاکمه فوتبال جهان از زمان تأسیس در ۱۹۰۴ تصویر می‌کنم. در این فصل نشان می‌دهم با اینکه در آغاز فعالیت فیفا، همه اروپایی‌ها حضور داشتند اما بعد از شروع مسابقات چندجانبه جام جهانی ۱۹۳۰، سلطه بریتانیا بر فوتبال جهان فروکش کرد. با حمایت شمار زیادی از کنفدراسیون‌های قاره‌ای در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰، مسابقات تیم‌های باشگاهی و ملی گسترش یافت و تحول اقتصادی فیفا و فوتبال با جدیت تمام آغاز شد؛ به‌ویژه پس از انتخاب ژائو هاوه‌لانث برزیلی در ۱۹۷۴ به ریاست فیفا. بخش بعدی فصل روی دوره تصدی هاوه‌لانث متمرکز است که برخی از اقدامات او عبارت بودند از: تبدیل جام جهانی به یک

---

1. ultras

آبر- رویداد اجتماعی و فرهنگی با کمک شرکای تجاری فراملی، افزایش شمار کشورهای عضو فیفا به ۲۰۹ کشور و نیز افزایش شمار تیم‌های حاضر در جام جهانی به ۳۲ تیم. این تغییر اقتصاد سیاسی، فیفا را با برخی چالش‌های بیرونی مواجه ساخته است، از جمله رشد تجاری و قدرت گرفتن لیگ‌های خاص و لیگ قهرمانان اروپا (که از طریق پوشش خبری و سرمایه‌گذاری شبکه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای به شکلی چشمگیر متحول شد)، دغدغه‌های جهانی گسترده در خصوص سهم بازیکن (به‌ویژه پس از قانون بوسمن<sup>۱</sup> در ۱۹۹۵ که بازیکنان را قادر می‌ساخت تا در قراردادهایی که در آینده می‌بندند، با محدودیت چندانی مواجه نباشند)، کنترل هزینه‌های مالی و تبانی<sup>۲</sup>. به لحاظ داخلی، فیفا درگیر ادعاهای اثبات‌شده‌ای در خصوص رشوه‌خواری شده و این اتهام متوجه اعضای فردی و نیز اتحادیه‌های ملی فیفاست که برای تصمیم‌گیری‌های موافق خود، پول می‌گیرند. فصل با این بحث به پایان می‌رسد که به دلیل اهمیت اجتماعی و فرهنگی فوتبال، خیلی‌ها نقش این ورزش را در توسعه و صلح در بسیاری از مناطق جهان جدی می‌دانند.

در حال حاضر، همه قومیت‌ها و ملیت‌ها فوتبال بازی می‌کنند. از این رو در ورزشی که فی‌نفسه خود را به‌عنوان مقوله‌ای فراگیر تبلیغ می‌کند، عناصری مانند نژادپرستی، ملی‌گرایی،

---

۱. در سال ۱۹۹۵، دادگاه اروپا قانونی را تصویب کرد که بعدها به قانون بوسمن شهرت یافت. بر اساس بندی از این قانون، بازیکنانی که تابعیت اتحادیه اروپا را دارند و در لیگ کشورهای عضو این اتحادیه توپ می‌زنند، می‌توانند پس از پایان مهلت قراردادهای خود به سایر تیم‌های اروپایی بپیوندند. در این نوع انتقال، باشگاه مقصد، الزامی به پرداخت هزینه‌ای که به صورت متعارف و جدا از مبلغ قرارداد به باشگاه مبدأ پرداخت می‌شود ندارد. از این رو، به این نوع جابه‌جایی، «نقل و انتقال رایگان» یا «نقل و انتقال بوسمن» می‌گویند. م

هویت، دین، اجتماع و سفیدی<sup>۱</sup>، همچنان نقشی مهم در فرهنگ فوتبال جهان ایفا می‌کنند. بنابراین، فصل چهارم فوتبال را در متن نوعی ساختار سلسله‌مراتبی سفیدی در بین ذی‌نفعان اصلی این بازی تحلیل می‌کند، جایی که موقعیت‌های نظارتی کلیدی (بین‌المللی، ملی و باشگاهی) در اختیار سفیدپوستان است و اغلب هواداران هم سفید هستند و فقط در بخش بازی کردن شاهد نوعی ترکیب «نژادی» هستیم. به‌رغم اقدامات و مجازات‌هایی که علیه نژادپرستی از دهه ۱۹۹۰ تعیین شده است، این فصل به نژادپرستی در بین هواداران و حتی بازیکنان و مربیان می‌پردازد و شیوه‌هایی را بررسی می‌کند که بر اساس آنها رسانه‌های اجتماعی این امکان را فراهم ساخته‌اند تا در دوره‌ای که افزایش مشارکت سیاه‌پوستان و اقلیت‌های نژادی را شاهدیم، زبان و نیت نژادپرستانه، مخفیانه منتقل شود.

با ادامه دادن به موضوع تبعیض، تحلیل رشد و توسعه فوتبال زنان و مشکلات پیش روی آن از جمله تبعیض جنسی، زن‌ستیزی و تصورات قالبی جنسیتی و نیز مسائلی که این فوتبال از آنها رنج می‌برد نظیر سرمایه‌گذاری، امتیازات و امکانات ناچیز در

### 1. Whiteness

سفیدی به عنوان مقوله‌ای فراگیر که بخشی از جمعیت را در بر می‌گیرد، به همان اندازه سیاهی، مفهومی غیرطبیعی است. ریشه‌های این مفهوم را می‌توان در نیمه دوم قرن هفدهم یافت و آن را نتیجه تحول اجتماعی استعمارگران انگلیسی، ایرلندی، اسکاتلندی و اروپایی و آمریکایی دانست. این تحول اجتماعی دربرگیرنده فرایند همگون‌سازی مرتبه‌های اجتماعی مستأجران، بازرگانان، زارعان و غیره درون یک مرتبه جدید - یعنی اعضای نژاد سفید - بود. از آنجایی که سفیدی نشانگر برتری بود، هرگونه رنگ پوستی را که در این مرتبه جدید جای نمی‌گرفت، بی‌ارزش می‌نمود. در دوران معاصر، سفیدی چندان به معنای برتری و خلوص نیست، بلکه بیشتر نشانگر مزیت و قدرت است. یعنی به صاحب خود هاله‌ای از مزیت و پرستیژ می‌دهد. سفیدی همچنین تعیین‌کننده معیارهای هنجاری است. تا همین اواخر، اصطلاح «غیر سفید» به معنای انحراف و بدنامی بود. در حال حاضر، سفیدی فقط در گفتمان و زمینه‌های خاص، به‌ویژه زمینه‌هایی که در آن خصوصیات ظاهری و قابل رؤیت شاخصی برای تفاوت‌های ریشه‌ای‌تر و احتمالاً ثابت فرض می‌شود، معنا پیدا می‌کند. م

مقایسه با فوتبال مردان، فصل پنجم آغاز می‌شود. علاوه بر این، تأثیر روبه‌رشد فوتبال زنان را به‌ویژه در آمریکا و چین (جایی که شمار زیادی از دختران جوان فوتبال بازی می‌کنند) نشان می‌دهد. در ادامه، مطالعه‌ام را با تحلیل کلی‌تر نقش مردانگی<sup>۱</sup> در قرن بیست و یکم پیش می‌برم و با نشان دادن تغییر بافت فرهنگی در جهت جنسینگی در ورزش مردان، فصل را به پایان می‌رسانم. این تغییر جهت هم ناظر بر هواداران است (چه آنهایی که در استادیوم هستند و چه آنهایی که در تریبون‌های رسانه‌های اجتماعی آنلاین حضور دارند) و هم ناظر بر بخش‌هایی از رسانه‌ها در اوایل دهه ۱۹۹۰ زمانی که فوتبالیست انگلیسی جاستین فاشانو هم‌جنس‌گرایی خود را اعلام کرد.

فصل ششم نقش تاریخی رسانه‌ها را در فوتبال تحلیل می‌کند، اما تمرکز اصلی آن روی دهه ۱۹۹۰ است. در این دهه، نتولبرالیسم این امکان را ایجاد کرد که تلویزیون ماهواره‌ای، اقتصاد سیاسی فوتبال را دگرگون سازد و باشگاه‌های تراز اول و در نهایت لیگ‌هایی معتبر پا بگیرند. در دورهٔ پسابوسمنی که طی آن افزایش چشمگیری در دستمزد بازیکنان پدید آمد، یکی از محورهای اقتصاد سیاسی در حال تغییر عبارت بود از نیاز به افزایش درآمد که از جمله نتایج آن می‌توان به چنین مواردی اشاره کرد: عرضهٔ سهام باشگاه‌ها در بازار بورس، ساختارهای مالکیتی جدید، سرمایه‌گذاری خارجی، نوسازی استادیوم‌ها، بالارفتن قیمت بلیط‌ها و تأکید بیشتر بر تبلیغات و حمایت مالی از سوی شرکت‌های ملی و فراملی. اما به‌رغم این انقلاب مالی، در بخش پایانی فصل ششم نمونه‌هایی از عملکردهای مالی نادرست را ارائه می‌دهم. این قبیل عملکردها، متعاقباً پرسش‌هایی را پیش

کشیده‌اند از جمله اینکه مقامات فوتبال چگونه می‌توانند کنترل بهتری اعمال کنند تا از باشگاه‌ها و هواداران در مقابل مالکان و سرمایه‌گذاران بی‌وجدان محافظت نمایند.

در فصل هفتم با نشان‌دادن این تغییرات نئولیبرالی بیشتر و قبل از اینکه نحوه‌ی تاثیر سرمایه‌گذاری‌های بی‌سابقه در فوتبال را بر هویت هواداران، «اجتماع»، مصرف و شمولیت در سراسر جهان نشان دهم، نقش طرفداران فوتبال در تاریخ این ورزش را ترسیم می‌کنم. بعد از فاجعه‌ی استادیوم هیلزبورو در ۱۹۸۹، مقامات فوتبال انگلیس به حمایت از نئولیبرالیسم روی آوردند. در آن دوره و در نتیجه‌ی افول تولید صنعتی و اهمیت یافتن اقتصاد خدماتی، جامعه فرایند تغییر را از سر می‌گذرانند. نتیجه عبارت بود از نوعی تغییر در تحرک اجتماعی و جغرافیایی به‌طوری‌که فعالیت‌های مصرفی، شکلی فردی‌تر به خود گرفت. به همراه هوادارانی که از روابط کم‌رنگشان با باشگاه‌ها ناراحت بودند، جنبش‌های طرفداری در سطح ملی و باشگاهی عاملی شد برای افزایش عمل‌گرایی هواداران، تا جایی که آنها می‌توانستند همچنان در این بازی نقش داشته باشند و در برابر تغییر اداره فوتبال و تصمیم‌گیری‌های خاص مالکیت باشگاه مقاومت کنند. بخش پایانی فصل، روی این نکته تمرکز دارد که چگونه علاوه بر حضور فیزیکی درون و بیرون استادیوم، گسترش جامعه شبکه‌ای مجازی (شامل سایت‌های رسانه‌ای اجتماعی نظیر توئیتر، فیسبوک و صفحات و وبلاگ‌های هواداران) این امکان را فراهم ساخته است که اطلاع‌رسانی و مصرف فوتبال در جای‌جای جهان و در هر زمان، اتفاق بیفتد.

این گسترش جامعه شبکه‌ای و توجه جهانی به فوتبالیست‌ها، مبنای بحث اصلی فصل هشتم خواهد بود؛ یعنی سلبریتی و



ستاره‌بودن. سلبریتی، حضوری تاریخی در فوتبال داشته است. در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰، امثال پله و جورج بست آغازگر فرایند تبدیل قهرمانان محلی به فوق‌ستاره‌هایی جهانی بودند، به‌ویژه در دهه ۱۹۹۰ که به دنبال افزایش ثروت بازیکنان پس از قانون بوسمن، رسانه‌های جمعی توجه کاملی به فوتبال نشان دادند. در مرکز این مرحله جدید شهرت تصویری جهانی و موفقیت بازاریابی، دیوید بکهام قرار دارد که نه‌تنها با استفاده از جایگاهش برای تبلیغ برندهای فراملی ثروتی هنگفت به دست آورده بلکه در هر لیگ و باشگاهی که بازی کرده، به ارتقای آنها یاری رسانده است. به‌رغم پاداش‌های مالی‌ای که امروزه به بازیکنان داده می‌شود، بخش پایانی فصل، تبیین می‌کند که چگونه فشارهای فرهنگی‌ای که برخی بازیکنان با آن مواجه‌اند موجب افزایش توجه به سلامت روانی آنان شده و لازم است مقامات فوتبال با ایجاد شبکه‌های حمایتی بهتر برای آن‌دسته از بازیکنان حرفه‌ای که با مشکلات شخصی دست‌به‌گriباند، این مسئله را حل کنند.

در بخش پایانی کتاب، توسعه امروزی لیگ‌های فوتبال کشورهای جهان را بررسی می‌کنم و به چنین موضوعاتی می‌پردازم: فرایندها و جریان‌های جهانی کلی‌تر، شبکه‌های فراملی و روابط اجتماعی فرهنگی، اقتصادهای نوظهور نظیر آفریقای جنوبی، برزیل، روسیه، هند و چین و نحوه استفاده این کشورها از فوتبال و کسب میزبانی مسابقات چندجانبه مهم برای ارائه تصویری مطلوب از کشورشان به جهانیان. همچنین بحث می‌کنم که چگونه در مرحله «خیز»، برخی کشورها از همان ابتدا فوتبال را پذیرفتند اما در کشورهایی نظیر آمریکا و استرالیا که در مقابل آن مقاومت می‌کردند، درنهایت فوتبال بخش مهمی از هویت فرهنگی و اجتماعی مردم‌شان شد. به عنوان بخشی از این تغییر نگرش

جهانی به فوتبال، فصل پایانی از حرفه‌ای‌گرایی نیز بحث می‌کند و اینکه چگونه مهاجرت بازیکنان، روی فوتبال بومی مناطقی از جمله آسیا و آمریکای جنوبی تأثیر گذاشته است؛ جایی که مسئلهٔ خشونت، فساد و نبود بازیکنان «ستاره» دست‌به‌دست هم داده تا تماشاگران از مسابقات داخلی استقبال چندانی نکنند.

## یادداشت‌ها

۱. سرشماری سراسری<sup>۱</sup>، پیمایشی است که فیفا در بین کشورهای عضو انجام داده است و شامل تعداد داوران، مقامات رسمی، فوتبالیست‌های حرفه‌ای، بازیکنان ۱۸ ساله و بالاتر ثبت شده، بازیکنان زیر ۱۸ سال ثبت شده و نیز بازیکنان ثبت نشده، می‌شود. برای پیمایش سال ۲۰۰۷، سه گروه از کشورهای عضو از درخواست فیفا برای ارائه این نوع اطلاعات تبعیت کردند. ۲. این در مقابل ۱۰۸ میلیون نفری قرار می‌گیرد که مسابقات سوپر بول<sup>۲</sup> ۲۰۱۳ را تماشا کردند (رجوع کنید به

[http://espn.go.com/nfl/Playoffs/2012/story--id\(8913211/](http://espn.go.com/nfl/Playoffs/2012/story--id(8913211/)

۳. جولیانوتی و رابرتسون (۲۰۰۹: ۲۷)، به‌منزله بخشی از تحلیل‌شان از اشاعه جهانی فوتبال و به‌دنبال حمله تروریستی ۱۱ سپتامبر در آمریکا، مرحله ششمی را تحت عنوان «هزاره‌ای» (از اوایل ۲۰۰۰ به این سو) مشخص کرده‌اند. در این مرحله، معنای تشدید یافته‌ای از امنیت و نظارت پدید آمد تا ترس، آن‌گونه که از طریق اضطراب‌های شکل گرفته حول امنیت فردی، هویت ملی و محیط جهانی بیان می‌شد، کاهش یابد.

---

### 1. Big Count

۲. نام مسابقاتی است که برای انتخاب قهرمان لیگ فوتبال ملی آمریکا برگزار می‌شود. این مسابقه و مراسم‌های جانبی در «یکشنبه سوپر بول» برگزار می‌شود که همین مسابقه طی سالیان دراز تبدیل به پربیننده‌ترین مسابقه تلویزیونی آمریکا شده است. م